

rijk (nieuwe) vormen van zekerheid aan te bieden. De verliezers van de globalisering hebben zowel erkenning als ondersteuning nodig zodat ze ten volle kunnen deelnemen aan en deel uitmaken van de samenleving. Dat betekent dat we op zoek gaan naar een nieuw evenwicht tussen individualisme en als gemeenschap verantwoordelijkheid opnemen.

Ecologisch beleid zal sociaal en rechtvaardig zijn, of niet zijn

De gele hesjes hebben duidelijk gemaakt wat het verschil is tussen doordacht ecologisch beleid en kortzichtige instantmaatregelen. Als ecologist valt het protest van de gele hesjes goed te begrijpen. Zoals gesteld gaat ecologisch denken over de zoektocht naar het goede leven. Hoe kunnen mensen zich ontwikkelen, floreren, in een samenleving die hen daarbij ondersteunt binnen de grenzen van de planeet? Mensen hebben dus recht op een degelijke basisinfrastructuur die hen toelaat goed onderwijs te volgen, op waardige jobs waar ze vlot vanuit hun woonplaats geraken, op het kunnen doen van dagelijkse inkopen binnen een haalbare en duurzame afstand en tijd.

Tegelijk is goed leven op een dode planeet onmogelijk. Dus ja, we moeten de radicale omslag naar een economie en samenleving zonder fossiele brandstoffen op relatief korte termijn realiseren. Daarbij hoort zeker het fors duurder maken van koolstofintensieve activiteiten. Maar tegelijk zal zo'n transitie alleen kans op slagen hebben als ze grote delen van de samenleving meekrijgt. En dat zal alleen lukken als we werk maken van een *just transition*: ecologisch beleid zal sociaal en rechtvaardig zijn, of niet zijn. Alleen als mensen het gevoel hebben dat het beleid billijk is, als je op een rechtvaardige manier zaken van hen vraagt in functie van hun draagkracht, is er een gereede kans dat ze ermee instemmen. Als je in een afgelegen gebied woont waar het openbaar vervoer is afgebouwd en je met je karig loon je diesel moet betalen om tientallen kilometers te pendelen, mag je terecht boos zijn. Bij jou staat het water al aan de lippen inzake levenskwaliteit, in een situatie waar de zoektocht naar het goede leven meer dan gemiddeld hobbelig en moeilijk is.

Opnieuw naar de kern: ja, fossiele brandstoffen moeten veel duurder, maar in het kader van een rechtvaardige transitie waarbij we unfaire situaties – denk aan salariswagens – en verspilling aanpakken en op structurele

wijze duurzame alternatieven uitbouwen. En niet met de vinger wijzen naar Jan met de pet alsof die greep heeft op een snel wijzigende samenleving. Cruciaal hierbij is een rechtvaardige fiscaliteit. Dragen grote bedrijven en kapitaalcrachtigen met de grootste ecologische voetafdruk voldoende bij om te komen tot een duurzame transitie? Wat doen we met de inkomsten van ecologische belastingen? Verdwijnen die in het zwarte gat van neoliberale belastingverlagingen voor multinationals? Of investeren we die in het ondersteunen van mensen om zich te ontplooien, een waardig en duurzaam leven te leiden?

Het ecologisch vraagstuk scherpt in al zijn dimensies het bestaande rechtvaardigheidsvraagstuk aan. Hoe gaan we ervoor zorgen dat elke mens op onze aarde een waardig leven kan leiden? Ruw gesteld is de 10 rijkste procent van de wereldbevolking verantwoordelijk voor de helft van de uitstoot van broeikasgassen, en stoot de armste helft van de bevolking amper 10 procent uit. In het Verenigd Koninkrijk blijkt amper 1 procent inwoners verantwoordelijk voor een vijfde van de buitenlandse vluchten, en vloog in 2018 de helft van de bevolking gewoonweg niet.¹ Bij deze vraag komt die van de toekomstige generaties: hoe gaan we hen een stabiele planeet nalaten waarin ze hun eigen vrije en zekere wereld kunnen uitbouwen? Elke ton broeikasgassen die wij uitstoten maakt de ontwikkelingsruimte voor landen in het Zuiden en voor toekomstige generaties kleiner.

Dit alles vergt een grondige ombouw van de economie. Het startpunt is eenvoudig: het erkennen van grenzen. Je kunt geen economie laten groeien op een eindige planeet. En uiteraard valt er nog veel milieuwinst te halen met nieuwe technologische innovaties. Maar die hebben alleen afdoende effect in een economie van het genoeg. De auto's van nu zijn veel zuiniger dan enkele decennia terug, alleen zijn er nu veel meer en rijden we er meer kilometers mee. Onderzoek toont ook dat in landen waar mensen veel uren kloppen op het werk de consumptiepatronen minder duurzaam zijn. Wat doe je als je, na te lang te hebben gewerkt en verloren tijd in de file, nog snel de supermarkt binnenrent? Er zijn dus veel goede redenen om werk te maken van een ontspannen samenleving, met een kortere werkweek die toelaat het werk en het gezin vlot te combineren, terwijl er nog tijd rest voor persoonlijke ontplooiing en burgerinitiatief voor de toekomst. Ook dat is een kwestie van sociaalecologisch beleid. Dit is mis-

schien wel een cruciaal inzicht, onder meer ontwikkeld door de Franse filosoof André Gorz: laat je niet meeslepen in het opbod van inkomen, koopkracht en spullen, maar kies voor voldoende inkomen dat meer autonome tijd oplevert. Zo'n keuze leidt gewoonweg tot meer levenskwaliteit.

De grote uitdaging is finaal het op een geïntegreerde wijze werken aan de drie dimensies van de hedendaagse rechtvaardigheidsagenda: tegelijkertijd een antwoord bieden op de ecologische crisis, de toenemende ongelijkheid ombuigen in levenskansen voor iedereen en werk maken van goed samenleven in een wereld met toenemende diversiteit.

Transitiepijn ...

Denken dat de transformatie naar een sociaalecologische samenleving, de transitie van de economie, het mobiliteitssysteem of het voedselsysteem pijnloos zal verlopen, is een gevaarlijke illusie. Niets doen zal finaal de maatschappij het meeste kosten, maar de overgang kan heel wat mensen onderuithalen als er geen gepaste maatregelen komen. Denk aan de Vlaamse boer die, aangestuurd door zijn grootbank, stevig in de schulden zit omwille van de lening voor die extra stallen om steeds meer dieren te houden voor de export. Of de Poolse mijnwerker in een regio waar er amper geïnvesteerd wordt in toekomstgerichte economische activiteit. Voor hen is er dringend nood aan grote transitiefondsen, liefst op Europees niveau. Deze huidige situatie is best cynisch, maar er is ook goed nieuws: zo'n financiering is mogelijk. De Europese Centrale Bank heeft de bankencrisis opgelost door de geldvoorraad te verruimen en die zonder voorwaarden quasi gratis ter beschikking te stellen van private banken. Dat is ondoordacht beleid op grote schaal. Als we dat beleid heroriënteren in de richting van het ecologisch kompas, kunnen grote budgetten ter beschikking gesteld worden van transitiefondsen, aangepast aan streek en sector.

... en Verandervreugde

De dag dat ik deze inleiding schrijf, lees ik dat de Gentse energiecoöperatie Energent moeiteloos meer dan een half miljoen ophaalde bij burgers om

te investeren in zonne-energie, en dat de Nederlandse regering het budget voor het Ontwikkelfonds van energiecoöperaties verdubbelde. Mocht de Vlaamse regering hetzelfde doen, zou dit een mooi voorbeeld zijn van een stukje van de *virtueuze* cirkel. Burgers nemen voor een stuk zelf hun toekomst in handen, de overheid ondersteunt dit vanuit het perspectief van een partnerstaat. Zo krijg je synergie. Dat ontslaat de overheid helemaal niet van het nemen van haar verantwoordelijkheid, integendeel. Het is finaal het parlement dat een sluitende Klimaatwet moet goedkeuren, inclusief uitvoeringsbesluiten, de nodige budgetten en aangepaste fiscaliteit. In een complexe samenleving is de slagkracht van top-downbeleid echter beperkt, heb je een coalitie nodig van vooruitkijkers. Het moderne schip van koers doen veranderen lukt de stuurman in de cockpit niet meer op zijn eentje. Systeemverandering vereist sociale innovaties die van onderuit groeien, dit in combinatie met transitie-initiatieven door grote bedrijven en overheden.

Waar kunnen we landen?

Om de uitdaging waar we voor staan nog eens in haar radicaliteit te schetsen, is het recente essay *Waar kunnen we landen?* uiterst geschikt. Hierin maakt Frans filosoof Bruno Latour (2018) duidelijk dat als we de klimaatproblematiek en de ontkenning ervan niet centraal stellen, we de politiek van de laatste decennia niet kunnen begrijpen. Hij ziet de klimaatkwesitie rechtstreeks verbonden met toenemende ongelijkheden en economische globalisering. De Amerikaanse president Trump die de Verenigde Staten heeft teruggetrokken uit het Klimaatakkoord van Parijs is geen op zich staand geval. Het toont aan dat een belangrijk deel van de mondiale elite het ideaal van een gedeelde wereld heeft opgegeven.

Een antwoord op deze nieuwe geopolitieke situatie vergt het vinden van een nieuwe gemeenschappelijke oriëntatie om ergens te kunnen *landen*. Daartoe geeft Latour een aanzet met de schets van een kaart met daarop de posities in het nieuwe politieke landschap. Belangrijk uitgangspunt is dat we ons nu realiseren dat de wereld vormgegeven door de economische globalisering (die Latour omschrijft als de ‘globe’) meer dan een aarde nodig heeft op het vlak van grondstoffen, beschikbare grond, enzovoort. Dat heeft verre gaande consequenties: als er geen plek is waar die globe